

У ліриці Василя Стуса максимально осмислюються одвічні теми Святого Письма. Поет не звертається до притчі, а змальовує картини свого часу, в якому тема віри, Бога, мучеництва, суєтності набувають особливо виразного звучання. Якщо ж добре придивитись, то страждання, туга, біль, займають чільне місце у творчості В. Стуса. Саме через них поет досягає душевної рівноваги. Так відбувається своєрідний катарсис поетової душі.

Висновки. Біблійна тематика у ліриці Василя Стуса набуває філософського звучання. Адже ліричний герой осмислює життя своєї доби крізь призму християнських цінностей, закладених у Біблії. А тому широкий спектр його тематики (життя людини, випробовування, смерть, віра, Бог, кара) залишаються у духовному просторі Святого Письма.

Аннотація. В статье рассматривается библейская тематика в лирике Василя Стуса (на материале сборника «Палимпсесты»). Автор обращает внимание на теоретико-методологические основы исследования библейской тематики в украинской литературе. Проанализированы темы: жизни, смерти, веры, испытание, наказание человека Богом в лирике Василя Стуса (на материале сборника «Палимпсесты»).

Ключевые слова: Библия, тематика, лирика, палимпсесты

Abstract. The article deals with the biblical themes in the lyric of Vasyl Stus (on the material of the Palimpsest collection). The author draws attention to the theoretical and methodological foundations of the study of biblical themes in Ukrainian literature. The following topics are analyzed: life, death, faith, trial, human punishment by God in Vasyl Stus lyrics (on the material of the Palimpsest collection).

Key words: Bible, themes, lyrics, palimpsists

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Іванишин М. Василь Стус у вимірах онтології та екзистенції нації. // Сл. і Час. – 2006. – № 4. – С. 87.
2. Бондаренко Г. І. Екзистенція страждання в поезії В. Стуса / Г. І. Бондаренко // Наук. вісн. Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки. – 2009. – № 12. – С. 30–34.
3. Криса Б. Пересотворення світу. Українська поезія XVII – XVIII століть. – Львів: Видавничий відділ “Свічадо”, 1997. – 215 с.
4. Стус В. Палимпсест : вибране / В. Стус; упоряд. Д. В. Стус. – 2-е вид. – К.: Факт, 2006. – 432 с.
5. Базилевський В. Стус Василь (1938 – 1985). Визволення смертю / В. Базилевський // Сл. Просвіти. – 2013. – 1 – 9 січ. – С. 8.
6. Павленко М. С. Хлоп’як із криці. В. Стус. / М. С. Павленко // Біб-ка «Дивослова». – 2009. – № 12. – С. 44–63.
7. Стус В. Палимпсест : вибране / В. Стус; упоряд. Д. В. Стус. – 2-е вид. – К.: Факт, 2006. – 432 с.
8. Нецензурний Стус. Книга у 2-х частинах. Ч.2. / [упоряд. Б. Підгірного]. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2003.
9. Стус В. Вибрані твори / В. Стус ; упоряд. Д. Стус. – К. : Смолоскип, 2012. – 872с.
10. Стус В. Вечір. Зламана віть: Вибране. Київ : Дух і літера: Задруга, 1999. – 384 с.

УДК 821.161.2.09. "18"

ЖАНРОВО-СТИЛЬОВІ ОСОБЛИВОСТІ МАЛОЇ ПРОЗИ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО

Д. М. Серафимова, О. Є. Соловей

Анотація. У статті окреслено основні аспекти жанрово-стильової манери М. Коцюбинського, визначено поняття жанру та стилю. Проаналізовано типологічні особливості модерністської новели в контексті творчості письменника.

Ключові слова: жанр, стиль, творчий метод, модерністська новела.

Творчість Михайла Коцюбинського сьогодні є класикою, це справжній здобуток української літератури зламу XIX–XX століть. Для цього періоду характерні активні

мистецькі пошуки, що отримали назву раннього модернізму. У літературі укорінилася тенденція до поглиблення психологічного аналізу й урізноманітнення засобів розкриття людської душі. Митці почали віддавати перевагу зображенню буття людини в екзистенційних ситуаціях, найчастіше, у час суттєвих життєвих потрясінь. Серед прозових жанрів у цей час домінують здебільшого малі форми, зокрема етюд, ескіз, новела – своєрідні психологічні студії, де автор заглиблюється у пізнання людської душі. М. Коцюбинський знаходився в авангарді розвитку цих течій, тому в історії літератури цілком заслужено вважається майстром коротких психологічних форм.

Творчістю М. Коцюбинського науковці цікавляться вже впродовж тривалого часу. Можемо пригадати праці В. Агеєвої, М. Грицюти, І. Денисюка, Н. Калениченко, П. Колесника, М. Костенка, Ю. Кузнецова, Й. Куп'янського, Л. Міхалінчик, О. Нестерак та ін. Уже в першій третині ХХ ст. Сергій Єфремов, Микола Євшан, Микола Зеров, Андрій Музичка та ін. комплексно дослідили еволюцію літературної манери письменника, зокрема засвоєння ним здобутків модерністської техніки письма. Погляди літературознавців на стиль, метод і жанрову своєрідність М. Коцюбинського періодично змінювалися від часткового (Н. Калениченко, М. Костенко) й повного визнання імпресіонізму митця (І. Іваньо, Д. Наливайко) до його заперечення (П. Колесник, Ф. Приходько, О. Соловей та ін.). Отже, проблема жанрової та стильової специфіки новелістики М. Коцюбинського на сьогодні залишилася не до кінця визначеною, що свідчить про актуальність обраної теми. Мета нашої розвідки – визначити основні аспекти жанрової та стильової специфіки новелістики М. Коцюбинського у їх сучасному розумінні.

Жанр, поряд зі стилем та методом, є однією з основоположних категорій літературознавства. Його можна визначити як формальну одиницю, що несе в собі певний зміст, в основі якої містяться чіткі критерії (тематика і проблематика твору, авторська позиція, тенденція, пафос, конфлікт твору, ейдологія, сюжетно-композиційні особливості, форма оповіді). Наразі в науці не виробилося чіткої систематизації жанрів, хоч умовно їх можна поділити на історичні та філософські, або теоретичні; за ступенем представлення – жанри друкованого та жанри усного слова. До дискусійних питань належать й питання жанрового змісту, жанрового розмежування творів за розміром та формою оповіді тощо. Зокрема, суперечливими залишаються питання розрізнення понять новели й оповідання, їх генези, структурних ознак, специфіки еволюції на різних етапах літературного розвитку [1, с. 15]. Варто відзначити синтетичний характер жанру, оскільки «епічне», «драматичне» і «ліричне» вважаються універсальними основами, які існують у будь-якому жанрі в комплексі, але в різних комбінаціях і пропорціях.

У художньому доробку М. Коцюбинського нас у першу чергу цікавить така жанрова форма як новела. Новелою в літературознавстві прийнято називати невеликий за обсягом прозовий епічний твір про незвичайну життєву подію з несподіваним фіналом, сконденсованою та яскраво вималюваною дією [2, с. 510].

Щодо поняття стилю варто зазначити, що це певна сукупність ознак, які характеризують твори певного часу, напрями, течії, а також індивідуальну манеру письменника. Наприкінці ХІХ ст. у вітчизняній літературі почав формуватися новий стильовий напрям – український модернізм. Його розквіт припав на перші десятиріччя ХХ ст. Криза тогочасної філософії та культури, найперше – усвідомлення обмежених можливостей реалізму, підштовхувала до змін у системі мислення. Нова художня естетика не була такою одновимірною і однозначною, як реалізм, оскільки сформувалася на кількох відмінних філософських системах. Із проникненням філософських настанов нового світобачення в літературу та мистецтво, почали змінюватися жанри та стилі. Отже, в другій половині ХІХ ст. у європейському, зокрема й в українському, мистецтві зародилися принципово нові світоглядні й естетичні тенденції, які невдовзі викристалізувалися в нову художню свідомість – модернізм.

На тлі свого часу М. Коцюбинський виглядає одним із тих, хто досить успішно абсорбував новітні мистецькі пошуки в літературі та послідовно впроваджував їх у

дискурс національного письменства. У його стилі своєрідно поєдналися елементи модерної поетики, котрі на межі століть були засвідчені у ліричній та психологічній прозі, драмі ідей чи настроєвій поезії [3, с. 154]. На перших етапах свого творчого шляху М. Коцюбинський знаходився під впливом письменників-реалістів, серед яких І. Нечуй-Левицький, Панас Мирний та ін. Проте його власні твори вирізняються інтересом до змалювання сакральних подій, заглибленням у психологічну складову, у внутрішні конфлікти персонажа.

На початку ХХ століття стильова манера Коцюбинського дещо змінилася під впливом західноєвропейських авторів, зокрема Е. Золя, К. Гамсуна, С. Цвейга та ін. Інтерес до творчості відомих європейських письменників та власний творчий розвиток стали живильним ґрунтом оригінального стилю М. Коцюбинського. На перший план вийшло відтворення внутрішнього стану персонажів через окрему художню деталь з оточуючого пейзажу. Письменник надавав великого значення кольору, світлотіні, мікрообразам природи, ракурсу у художньому тексті. Важливим внеском Коцюбинського у художній поступ українського письменства стало те, що за допомогою кольору, звукових вражень йому вдалося відтворити реальний перебіг психічних процесів, порухів душі людини в їхній дійсній складності.

Творчий метод М. Коцюбинського розвивався у межах української літератури зламу ХІХ–ХХ століть – періоду, для якого були характерні активні мистецькі пошуки, що отримали назву раннього модернізму. У літературі визначилася тенденція до поглиблення психологічного аналізу й урізноманітнення засобів розкриття людської душі. Митці почали віддавати перевагу зображенню буття людини в екзистенційних ситуаціях, найчастіше, у час суттєвих життєвих потрясінь. Серед прозових жанрів у цей час домінують здебільшого малі форми, зокрема етюд, ескіз, новела – своєрідні психологічні студії, де автор досліджує внутрішні колізії героїв. М. Коцюбинський знаходився в авангарді розвитку цих течій, вписав себе в історію літератури як майстер коротких психологічних форм. Сьогодні М. Коцюбинський – визнаний майстер коротких розповідних форм, його новелістика демонструє виняткову пластичність образної системи, глибоку філософічність, майстерність у створенні зорових і слухових образів, яскравість, оригінальність і влучність художніх засобів.

Визначальною рисою новел М. Коцюбинського стає зображення переживань і почуттів героїв переважно через відтворення певних фактів, деталей пейзажу, опис зовнішності, елементів інтер'єру. Психічний стан героя письменник подає як постійну складову в структурі характеру, той фон, на якому виявляються усі життєві процеси і внутрішні властивості особистості. М. Коцюбинський використовує особливі авторські засоби зображення душевного стану героя. Одним із найпоширеніших є окреслення на початку твору того замкненого художнього простору, який відразу дає певну настроєву тональність і одразу вводить читача в атмосферу переживань персонажа. Контраст світлотіні в експозиційному інтер'єрі нерідко символізує протистояння життя і смерті. Це ті категорії, які властиві думці ліричного героя. Крім того, замість позиції стороннього, об'єктивного спостерігача він обирає активну авторську позицію із суб'єктивним баченням ситуації і включенням до неї.

Для творчості М. Коцюбинського властива персоніфікація природи, яка подається завжди у вічних змінах, невинному розвитку і нерозривному контакті з почуттями людини. Все це зумовлює глибокий ліризм творів. Поєднання щирого ліризму з психологічним аналізом – визначальні особливості індивідуального стилю М. Коцюбинського. Єдність художнього простору і відповідно однорідність психічного стану підкреслює, як правило, обрамлення експозиційним і фінальним пейзажами. М. Коцюбинський є справжнім майстром пейзажу. Картини природи, відтворені крізь призму сприйняття героя, є не тільки зображенням місця дії, а й відтворенням його власних почуттів і переживань.

Для М. Коцюбинського взагалі характерна виняткова пластичність і мальовничість описів природи, речей, персонажів. Він часто подає образи як справжній майстер живопису.

У нього навіть звуки інколи мають певне забарвлення. Еволюція мистецтва пейзажу в творчості письменника продовжувала лінію поглиблення сприйняття й художнього відтворення природи. У цьому контексті визначною рисою творчої манери М. Коцюбинського є те, що за допомогою кольору, звукових вражень йому дуже точно вдається відтворити реальний перебіг психічних процесів, порухів душі людини в їх дійсній складності. Відповідно до художнього задуму він вдається до відтворення найрізноманітніших психічних станів та явищ. У новелах бачимо відображення взаємозв'язку процесів свідомості та самосвідомості, свідомості та підсвідомості тощо. Один із найважливіших художніх прийомів, до якого звертається Коцюбинський, полягає у створенні незавершеного, відкритого, динамічного образу, який різко контрастує з чітким та однозначним образом, що постійно зустрічався на сторінках традиційної прози XIX ст.

Якщо ж говорити про основний жанр, у якому працював письменник, можемо визначити його як модерністську новелу. Загалом, новела як епічний жанр досить поширена в різних національних літературах і на різних етапах розвитку історико-літературного процесу. Їй властиві стислість форми зображення; опис одного незвичайного епізоду або події; прямолінійність розвитку дії; композиційно-рамкова окресленість та фрагментарність сюжету; динамічний розвиток дії з конфліктом у центрі; обов'язкова наявність ефекту незвичайності в оповіді; обмежена кількість персонажів; специфічна композиційна структура, представлена трьома сюжетними компонентами (зав'язкою, кульмінацією та розв'язкою); присутність героя-оповідача з його специфічною манерою викладу.

Хоча зародження новели як самобутнього жанру з чіткими художніми ознаками пов'язують з добою Відродження, корені її сягають більш далеких часів – літератури Давньої Греції. Новелістичний жанр пройшов тривалий шлях історичного розвитку і значною мірою зазнав помітних змін і модифікацій на різних етапах літературного процесу. Попри всю структурну сконцентрованість, новела у творчості кожного конкретного письменника представлена у розмаїтті жанрових варіацій [1, с. 87].

Модерністська новела – це жанрово-стильовий інваріант класичної новели з притаманними їй сталими рисами: зображення незвичайної події, стислість викладу, лаконічність стилю, виразність, експресивність, структурованість, динамічність, парадоксальний фінал, фрагментарність сюжету, – та новими ознаками, набутими в перехідну епоху від реалізму до модернізму, – асиметричність сюжетної організації, згущений психологізм, всеохопний ліризм, настроєвість, музичність, синтез елементів різних стилів, видів мистецтв тощо [2, с. 107]. Модерністська новела є специфічним явищем, що постало в межах модернізму як літературної течії.

Питання щодо індивідуального стилю і творчого методу М. Коцюбинського поки що остаточно не вирішене. У літературознавстві поширена думка, що М. Коцюбинський використовував досягнення імпресіоністичної прози, підпорядковуючи відповідні засоби реалістичному відображенню дійсності, а на основі модерністичних ідейних настанов зосереджував увагу на психологічних колізіях, відтворенні реалій життя через призму світосприймання героїв. Проте погляди літературознавців на питання стилю М. Коцюбинського критично відмінні: від повного визнання імпресіонізму до цілковитого або часткового його заперечення. Процес цей пов'язаний як із переосмисленням творчості видатного прозаїка, подоланням соціологічних підходів до її оцінки, так і з переосмисленням трактування поняття «імпресіонізм». Нам здається, що зв'язок між імпресіонізмом та експресіонізмом значно складніший, глибший, ніж прийнято вважати, і стильове визначення творчості М. Коцюбинського в цьому аспекті потребує суттєвої корекції.

Загалом, хоча творчість письменника не є надто великою за обсягом й обмежена, перш за все, жанром новели (зокрема, модерністської), проте беззаперечним є вироблення М. Коцюбинським нового оригінального стилю, що має неоціненне значення для української літератури в ситуації естетичного перелому.

Аннотація. В даній статті обозначены основныя аспекти жанрово-стилистической манеры М. Коцюбинского, определены понятия жанра и стиля. Проанализированы типологические особенности модернистской новеллы в контексте творчества писателя.

Ключевые слова: жанр, стиль, творческий метод, модернистская новелла.

Abstract: In this study presents the information about the main aspects of the genre-stylistic manner of M. Kotsyubinsky are indicated. The concept of genre and style is defined. The typological features of the modernist novel are defined in the context of the writer's work.

Key words: genre, style, creative method, modernist novel.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Ленська С. В. Українська мала проза 1920–1960-х років: ідейно-тематичні доміанти, жанрові моделі і стильові стратегії. К., 2014. 470 с.

2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. К.: Академія, 2006. 752 с.

3. Поліщук Я. Індивідуальна естетика Михайла Коцюбинського. *Сучасні проблеми мовознавства та літературознавства*. 2010. Вип. 14. С. 153–156.

4. Колінько О. П. Модерністська новела (до проблеми типології). *Наукові записки Бердянського державного педагогічного ун-ту. Сер.: Філологічні науки*. 2014. Вип. 1. С. 105–112.

5. Соловей О. Є. Особливості стилю новелістики Миколи Хвильового: автореф. дис... канд. філол. наук / О.Є. Соловей; Львівський національний ун-т ім. І. Я. Франка. Л., 1999. 20 с.

УДК 821.161.2.09:1(06)

ЖІНОЧИЙ БУНТ ЯК РЕАЛІЗАЦІЯ ВПЛИВУ КРИЗОВОЇ ДОБИ ТА ПРОБЛЕМА ГЕНДЕРУ У РОМАНІ В. ДОМОНТОВИЧА «ДІВЧИНА З ВЕДМЕДИКОМ»

Л. О. Серікова, О. Є. Соловей

Анотація. Стаття присвячена дослідженню питання гендера у романі В. Домонтовича «Дівчина з ведмедиком». Маємо на меті дослідити жіночі образи роману з погляду на реалізацію в них фемінних та маскулітних рис, встановити причини та наслідки жіночого бунту, спровокованого кризовою добою. Специфіка досліджуваної теми передбачає застосування психологічного, культурно-історичного та історично-порівняльного методів, що дає можливість виявити та дослідити новий психологічний тип модерної жінки, її бунт проти застарілих суспільних моральних норм.

Ключові слова: образ, гендер, маскулітність, фемінність.

Роман «Дівчина з ведмедиком», дебютний для В. Домонтовича, побачив світ у київському видавництві «Сяйво», «за апробацією М. Зерова» [1, с. 35], як зазначав сам Петров. Оскільки роман був абсолютно новаторським, зрозуміло, що він викликав зливу негативних оцінок від захисників ідеологічної цноти. Проте дослідники, що більш глибоко прочитали та зробили спробу проаналізувати твір, відзначали «викінченість його форми та психологічну достовірність». Соломія Павличко зазначала, що критика «сприйняла «Дівчину з ведмедиком» кисло, але не громила» [2, с. 641].

Переломна доба остаточно змінила статичні бачення духовних цінностей, моральних орієнтирів, сутності життя та почуттів людини. Роман «Дівчина з ведмедиком» рельєфно відтворює дух часу та відображає культурологічні, соціологічні та психологічні тенденції початку ХХ століття. Однією із таких тенденцій є виникнення гострого питання гендеру, спровокованого занепадом усталеного образу жінки і народженням жінки модерної. Ця проблема є осердям конфлікту твору. Дослідження жіночих образів роману і насамперед образу Зини, як втілення нового типу фемінності, що набуває маскулітних рис, та жіночого бунту загалом сприятиме розкриттю однієї з центральних новаторських ідей письменника. Тож маємо на меті комплексно дослідити рецепцію філософсько-